

Prof. dr Velimir RAKOČEVIĆ
Pravni fakultet u Podgorici

Pregledni članak
UDK: 343.232:504.5/6(497.16)
Primljeno: 15. juna 2014. god.

KRIVIČNA DJELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE I UREĐENJA PROSTORA U CRNOGORSKOM KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU (NOVI OBLICI)

Krivičnopravna zaštita životne sredine, odnosno pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu predmet je istraživanja ovoga rada. Kontaminacija životne sredine predstavlja ozbiljan problem na planetarnom nivou, budući da su pojačane aktivnosti koje dovode do uništenja prirodnih ekosistema, podizanja nivoa mora i oštećenja ozonskog omotača. Zagadenje vazduha, vode i zemljišta za posledicu ima kontaminaciju hrane, što može ugroziti opstanak čovječanstva. U ovom radu prezentirani su krivičnopravni aspekti zaštite životne sredine u crnogorskom zakonodavstvu u kontekstu novih inkriminacija u ovoj oblasti. Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore¹ propisana su sljedeća krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora: 1) zagadenje životne sredine otpadom; 2) oštećenje ozonskog omotača; 3) protivpravna izgradnja, stavljanje u pogon i rad objekata i postrojenja koja zagaduju životnu sredinu; 4) ubijanje i mučenje životinja i razaranje njihovih staništa; 5) iznošenje i unošenje zaštićenog prirodnog dobra i posebno zaštićene biljke i životinje i trgovanje njima; 6) iznošenje i unošenje opasnih materija; 7) nedozvoljeno postupanje sa opasnim materijama. Sadržaj rada obuhvata sve

1 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore, donijela je Skupština Crne Gore na X sjednici prvog redovnog zasijedanja u 2013. godini, dana 30. jula 2013. godine.

opšte i posebne elemente konkretizacije naznačenih inkriminacija, odnosno njihovu eksplanaciju prezentiranjem blanketnih normi. Krivičnopravna analiza ovih krivičnih djela dobija na značaju imajući u vidu činjenicu da u ovom kratkom periodu od propisivanja krivičnih djela nije bilo publikacija koje obrađuju naznačene forme ekološkog kriminaliteta. Pravna zaštita životne sredine obrađena je i sa stanovišta međunarodnog prava.

Ključne riječi: životna sredina, krivično djelo, novi oblici, Crna Gora, krivično zakonodavstvo, opasne materije, životinje.

1. Uvodne napomene

Ekološki kriminalitet u savremenom društvu obuhvata sve veći broj inkriminacija kojima se ugrožava životna sredine. Učinioci krivičnih djela ekološkog kriminaliteta ugrožavajući biodiverzitet dovode u pitanje pravo čovjeka na život i razvoj. Brojne prednosti koje je donio naučno tehnološki, a posebno industrijski razvoj anulirane su narušavanjem ravnoteže između potreba privrednog razvoja i neophodnosti zaštite životne sredine. Ekološki problemi dobijaju planetarnu dimenziju budući da izazivaju poremećaje u osnovnim društvenim odnosima na svim kontinentima. Samo integralno očuvanje prirodne ravnoteže i kvaliteta prirodnih vrijednosti obezbjeđuje opstanak i razvoj svih živih bića. Polazeći od enormnog značaja prirode za čovjeka nije pretjerano reći da zdrava životna sredina predstavlja uslov opstanka čovjeka. Stoga je veoma važno efikasno sprječavati i suzbijati sve oblike zagađenja životne sredine.

U nauci o zločinu odavno je postojalo interesovanje za istraživanje uzroka kriminaliteta izvan uticaja klasične i pozitivističke orijentacije. U okviru socioloških teorija u prvoj polovini XX vijeka nastala je ekološka teorija. Ekološku studiju Čikaga sačinili su Robert Park i Ernest Burgess.² Prema koncepciji ovih autora grad je podijeljen na više kvartova koji se šire u vidu koncentričnih krugova. U užem gradskom jezgru egzistira mali broj osoba, budući da se radi o poslovnom prostoru u kome dominiraju fabrike i drugi privredni subjekti. Oko ovog područja nalazi se stambeni blok u kome su uslovi života povoljniji. Statistički podaci za svaku od izdvojenih zona su pokazali da kriminalitet opada sa udaljavanjem od gradskog jezgra, odnosno da su društvene bolesti i delinkvencija učestaliji u centru nego na periferiji. Iako ova teorija ne

2 Park R. Burgess E.: Introduction to the Science of Sociology, Chicago: University of Chicago Press, 1921. p. 89.

objašnjava ekološki kriminalitet, ona svakako doprinosi metodologiji istraživanja ekoloških krivičnih djela vezujući ih za egzogene faktore kriminaliteta. Danas se pod ekološkim kriminalitetom podrazumijeva vršenje pojedinih oblika inkriminacija protiv životne sredine i uređenja prostora, u korelaciji sa prirodnim i stvorenim uslovima koji generišu kriminalitet i doprinose njegovoj distribuciji, manifestujući se kroz zagađenje životne sredine.

Krivičnopravna zaštita životne sredine je supsidijarnog karaktera. To znači da ova grana prava reaguje ako se na drugi način ne može ostvariti pravna zaštita. Kada govorimo o krivičnopravnom aspektu zaštite životne sredine onda se u prvom redu misli na zaštitu prava čovjeka na zdravu životnu sredinu. Krivično pravo predstavlja reakciju na pojavu i širenje ekološkog kriminaliteta koji nanosi neprocjenjive štete životnoj sredini.

2. Zaštita životne sredine u međunarodnom pravu

Pod okriljem međunarodne zajednice, odnosno UN usvojeno je više dokumenata u cilju unifikacije pravnih standarda u oblasti zaštite životne sredine. Deklaracija o čovjekovoj sredini donijeta je u Stokholmu 1972. godine na konferenciji UN o životnoj sredini. Tom prilikom je i ustanovljen program UN za životnu sredinu – UNEP,³ odnosno promovisana određena pravila u oblasti ekologije na međunarodnom planu i sagledane opasnosti po čovječanstvo ukoliko se nastavi devastacija životne sredine. UNEP je dio sistema UN zadužen za rješavanje pitanja zaštite životne sredine na međunarodnom i regionalnom nivou. Zadužen je za koordinaciju razvoja politika zaštite životne sredine i očuvanja globalnog okruženja, identifikaciju i analizu problema, kao i podsticanje vlada i međunarodne zajednice na aktivnosti čiji je cilj očuvanje i unapređenje zaštite životne sredine.

Konvencija o klimi usvojena je 1992. godine u Rio de Ženeiru, a stupila na snagu dvije godine kasnije. Ona je obavezala industrijske države da smanje emisiju štetnih gasova. Godine 1997. na trećoj konferenciji o klimi potpisan je Kyoto-protokol.⁴ Ovim protokolom se industrijske države obavezuju da emisiju šest najvažnijih štetnih gasova smanje za najmanje 5% u odnosu na nivo emitovanih štetnih gasova iz 1990. godine u periodu od 2008-2012. godine.

3 UNEP je program u okviru sistema Ujedinjenih nacija, koji kroz rad sa mnogobrojnim partnerima (tijelima UN-a, međunarodnim organizacijama, vladama, nevladinim organizacijama, poslovnim sektorom, industrijom, medijima i civilnim društvom), participira u zaštiti životne sredine, te razvijanju i realizaciji politika zaštite životne sredine.

4 http://en.wikipedia.org/wiki/Kyoto_Protocol, The Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), pristup: 04.05.2014.

Protokol sadrži i sistem kontrole za ispunjenje naznačenih obaveza. Stupio je na snagu 2005. godine nakon što ga je Rusija ratifikovala. Godinu dana ranije stupila je na snagu Stokholmska konvencija o perzistentnim organskim zagađivačima.

U okviru Savjeta Evrope uspostavljeni su standardi za zaštitu životne sredine usvajanjem Konvencije Savjeta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine od 04.11.1998. godine.⁵ Ona sadrži obilježja bića krivičnih djela protiv životne sredine. Delikti su klasifikovani u tri grupe polazeći od procijenjenog stepena opasnosti, pravila krivičnog postupka, nadležnosti i međudržavne saradnje. Konvencija determiniše terminologiju iz ove oblasti, nadležnost sudova, sankcije i odgovornost pravnih lica. Akcenat je stavljen na mjere zaštite interesa grupa koje mogu biti ugrožene oštećenjima životne sredine. U skladu sa odredbom člana 3. Direktive 2008/997 EU o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava, predviđena je obaveza država potpisnica da osiguraju da se određene aktivnosti smatraju krivičnim djelom ako su izvršene protivpravno i namjerno ili sa najmanje ozbiljnim nehatom. Osnovni elementi ovih delikata obuhvataju ispuštanje, emisiju ili unošenje izvjesnih količina materija ili jonizujućeg zračenja u vazduh, zemljište ili vodu što izaziva ili može izazvati smrt ili teške povrede bilo kojem licu ili značajnu štetu za kvalitet vazduha, kvalitet zemljišta ili kvalitet vode, ili životinja ili biljaka, zatim, prikupljanje, prevoz, obnavljanje ili odlaganje otpada, kao i nadzor nad ovim aktivnostima i kontrolu nad deponijama, uključujući i akcije preduzete od strane subjekata koji upravljaju otpadom ili koji uzrokuju ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili ozbiljne povrede bilo kog lica ili značajna oštećenja kvaliteta vazduha, kvaliteta zemljišta ili kvaliteta vode ili životinja i biljaka.

U skladu sa članom 2. uredbe EU br. 1013/2006, rad postrojenja suprotno propisima u kojima se sprovodi opasna aktivnost ili u kojima se čuvaju ili koriste opasne supstance ili preparati i koji van postrojenja izazivaju ili mogu izazvati smrt ili ozbiljne posledice bilo kojem licu ili značajnu materijalnu štetu kvalitetu vazduha, vode ili zemljišta ili životinjama ili biljkama, zatim, nedozvoljena proizvodnja, prerada, rukovanje, korišćenje, održavanje, skladištenje, transport, uvoz, izvoz ili odlaganje nuklearnog materijala ili drugih opasnih radioaktivnih supstanci koje izazivaju ili je vjerovatno da će izazvati smrt ili teške povrede bilo kom licu ili značajnu štetu kvalitetu vazduha, zemljišta ili vode i životinja i biljaka kao i ubistva, uništavanje, posjedovanje ili uzimanje uzoraka zaštićenih vrsta divlje faune i flore, osim u slučajevima kada se

5 <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=172&CL=ENG>, pristup: 16.05.2014.

radi o zanemarljivoj količini tog primjerka i kada to ima zanemarljiv uticaj na očuvanje statusa vrsta, predstavlja inkriminacije za koje se goni po službenoj dužnosti. Sankcionisana je i trgovina primjercima zaštićene vrste divlje faune ili flore ili djelova ili derivata, osim kada se radi o zanemarljivim slučajevima, kao i bilo kakvo ponašanje koje prouzrokuje značajno oštećenje staništa u zaštićenoj oblasti. Inkriminisana je i proizvodnja, uvoz, izvoz, stavljanje u promet ili upotreba supstanci koje oštećuju ozonski omotač. Obaveza je država potpisnica da propišu efikasne, proporcionalne i destimulativne krivične sankcije, kao i da obezbijede da se pod određenim uslovima pravna lica mogu smatrati odgovornim za krivična djela protiv životne sredine. Obaveza je sankcionisanja svakog podsticanja, pomaganja i podržavanja namjernog ponašanja koje sadrži obilježja krivičnih djela iz ove oblasti. Na osnovu ovih akata konstituisani su standardi u oblasti zaštite životne sredine i nametnuta obaveza državam potpisnicama da propišu mjere uključujući i krivične sankcije u slučajevima povrede normi predviđenih naznačenim dokumentima.

3. Krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora i Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore iz 2013. god.

Krivičnopravna zaštita u slučaju postojanja krivičnih djela protiv životne sredine obezbijedena je pred nadležnim sudovima. S obzirom da se ova krivična djela gone po službenoj dužnosti postupci se pokreću po zahtjevu državnog tužioca, a oštećeno lice može da se pridruži krivičnom gonjenju. Prijavu krivičnog djela protiv životne sredine može, pored oštećenog, podnijeti i svako drugo pravno ili fizičko lice, iz čega proizilazi da nema ograničenja u pristupu pravosuđu kad je krivičnopravna zaštita u pitanju.

Do donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore iz 2013. godine crnogorsko krivično zakonodavstvo poznavalo je sljedeća krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora: 1) zagađenje životne sredine, 2) nepreduzimanje mjera zaštite životne sredine, 3) protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu, 4) oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine, 5) oštećenje životne sredine, 6) zloupotreba genetički modificovanih organizama, 7) uništenje biljaka, 8) ubijanje i mučenje životinja, 9) uništenje i oštećenje zaštićenog prirodnog dobra, 10) krađa zaštićenog prirodnog dobra, 11) iznošenje u inostranstvo zaštićenog prirodnog dobra i posebno zaštićene biljke i životinje, 12) unošenje opasnih materija u Crnu Goru, 13) nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija, 14) nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja, 15) neizvršenje odluke o mjerama zaštite životne sredine, 16)

prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka, 17) nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, 18) nadriveterinarstvo, 19) proizvodnja štetnih sredstava za liječenje životinja, 20) zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja, 21) pustošenje šuma, 22) šumska krađa, 23) nezakonit lov, 24) nezakonit ribolov, 25) građenje objekta bez građevinske dozvole, 26) protivpravno priključenje gradilišta na tehničku infrastrukturu.

Zakonom o izmjenama i dopunama KZ CG iz 2013. godine propisane su sljedeće inkriminacije: 1) zagađenje životne sredine otpadom, 2) oštećenje ozonskog omotača, 3) protivpravna izgradnja, stavljanje u pogon i rad objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu, 4) ubijanje i mučenje životinja i razaranje njihovih staništa, 5) iznošenje i unošenje zaštićenog prirodnog dobra i posebno zaštićene biljke i životinje i trgovanje njima, 6) iznošenje i unošenje opasnih materija, 7) nedozvoljeno postupanje sa opasnim materijama.

U Crnoj Gori oblast životne sredine regulisana je Zakonom o životnoj sredini,⁶ Zakonom o vodama⁷, Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti,⁸ Zakonom o šumama,⁹ Zakonom o državnoj imovini¹⁰ i tsl. Zaštitni objekt ove grupe krivičnih djela jeste životna sredina, odnosno pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu. Krivične sankcije su propisane protiv onih učinilaca koji zagađuju životnu sredinu na širem prostoru i u većem obimu. Krivična djela iz ove grupe su blanketnog karaktera, budući da biće djela obuhvata kršenje propisa iz oblasti zaštite životne sredine i uređenja prostora. Stoga se u svakom konkretnom slučaju mora utvrditi sadržaj i smisao određenih naredbi ili zabrana koje su obuhvaćene posebnim zakonodavstvom. Veći broj krivičnih djela iz ove grupe može izvršiti svako lice, dok manji broj delikata može izvršiti samo službeno lice. Delikt postoji ukoliko je nastupila opasnost za pravno dobro. Kvalifikovani oblici postoje ukoliko su krivična djela izvršena od strane službenog ili odgovornog lica, odnosno ako su nastupile teže posledice. Za ovu grupu krivičnih djela osim umišljajnih prisutni su i nehatni oblici delinkvencije koji podliježu krivičnoj odgovornosti.

3.1. Zagađenje životne sredine otpadom

Krivično djelo zagađenje životne sredine otpadom je blanketnog karaktera, i u cilju utvrđivanja smisla i sadržaja inkriminacije relevantne su odredbe

6 Službeni list Crne Gore, broj 48/08.

7 Službeni list Crne Gore, broj 27/07.

8 Službeni list Crne Gore, broj 56/09 i 58/09.

9 Službeni list Republike Crne Gore, broj 55/00.

10 Službeni list Crne Gore, broj 21/09.

Zakona o upravljanju otpadom.¹¹ Shodno članu 303a KZ CG osnovni oblik krivičnog djela zagađenje životne sredine otpadom čini onaj ko sakupljanjem, prevozom, preradom, odlaganjem ili odstranjivanjem otpada izazove opasnost za život, tijelo ili zdravlje ljudi ili opasnost od nastupanja znatne štete u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili za životinjski ili biljni svijet. Otpad je svaki predmet ili materija koja se odbacuje u skladu sa zakonom. Ovo krivično djelo štiti pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu koje se između ostalog ostvaruje kroz redukciju otpada i pravilno postupanje sa otpadom. Cilj ove inkriminacije je doprinos održivom razvoju. Ustav Crne Gore iz 2007. godine sadrži više odredaba o životnoj sredini nastavljajući tradiciju započetu još Ustavom iz 1974. godine koji je ovu oblast učinio ustavnom kategorijom. Ustav, između ostalog, definiše Crnu Goru kao ekološku državu, pravo na zdravu životnu sredinu tretira kao ljudsko pravo, sadrži odredbu o zaštiti prirodne baštine i predviđa ograničenja za preduzetnike u cilju zaštite životne sredine i prirode. Ustav u zajedničkim odredbama za dio: „Ljudska prava i slobode” propisuje da svako ima pravo na zdravu životnu sredinu, na blagovremeno i potpuno obavještanje o njenom stanju, kao i mogućnost uticaja prilikom odlučivanja o pitanjima od značaja za životnu sredinu i na pravnu zaštitu ovih prava (čl. 23).¹²

Radnja krivičnog djela je alternativno postavljena i obuhvata sakupljanje, prevoz, preradu, odlaganje i odstranjivanje otpada. Smatra se da otpad koji se nekontrolisano proizvodi i ne reciklira ne doprinosi zaštiti životne sredine pa čak i da se propisno prikuplja i odlaže. Kako bi se resursi koristili racionalno i održivo potrebno je prevenirati nastanak otpada, reducirati količine proizvedenog otpada i forsirati reciklažu otpada. Svrha ove inkriminacije je zabrana nekontrolisanog jednokratnog korišćenja resursa, odnosno podsticanje racionalnog korišćenja resursa.

Analizom oblika ispoljavanja ovog delikta uočava se da je fokus inkriminacije vezan za upravljanje otpadom. Upravljanje otpadom sadrži veliki broj aktivnosti kao što su: nastanak otpada, sakupljanje, razvrstavanje, transportovanje i tretman, odnosno odlaganje i odstranjivanje. Sakupljanje otpada u smislu ove inkriminacije obuhvata aktivnosti nepravilnog prikupljanja, razvrstavanja i miješanja otpada radi transporta koje generišu zagađenje životne sredine. Prevoz otpada u smislu ovog delikta obuhvata nepropisan transport otpada van postrojenja, odnosno utovar, prevoz, pretovar i istovar otpada na način koji dovodi do zagađenja životne sredine. Prerada otpada u smislu ovog krivičnog

11 Službeni list Crne Gore, br. 64/11.

12 Ustavotvorna skupština Republike Crne Gore, na trećoj sjednici drugog redovnog sazijedanja u 2007. godini, dana 19 oktobra 2007. godine donijela je Ustav Crne Gore.

djela obuhvata postupak za dobijanje materijala ili proizvoda koji se koristi kao sirovina ili postupak pripreme otpada za dobijanje tog materijala ili proizvoda u postrojenju za preradu ili širem proizvodnom smislu, suprotno relevantnim odredbama Zakona o upravljanju otpadom. Odstranjivanje otpada u smislu ovog krivičnog djela obuhvata postupak obrade koji nije prerada, čak i u slučaju da se tim postupkom kao sekundarna posledica dobija materija ili energija koji izaziva opasnost po životnu sredinu, odnosno dovodi do zagađenja životne sredine. Odstranjivanje otpada vrši se na lokaciji koja je za tu namjenu određena prostorno planskim dokumentom, kao i u postrojenjima ili objektima koji ispunjavaju uslove utvrđene zakonom. Zabranjeno je paljenje otpada na otvorenom prostoru. Odlaganje otpada je jedan od postupaka odstranjivanja koje se u smislu ovog oblika radnje izvršenja realizuje na način koji dovodi do zagađenja životne sredine. Odlaganje mora biti kontrolisano i opravdano u pogledu zaštite životne sredine putem sanitarne deponije. S druge strane, nekontrolisano odlaganje zagađuje životnu sredinu nastankom smetlišta. Stoga je deponija jedino mjesto gdje se odlaže otpad na način koji ne šteti životnoj sredini. Radi se o posebno uređenom prostoru, izgrađenom i opremljenom za trajno, kontrolisano, organizovano i sigurno odlaganje otpada, kako ne bi štetio okolini i zdravlju ljudi. Savremene sanitarne deponije su ekološke, ekonomske i tehnološki projektovane i obezbjeđuju potpunu zaštitu od zagađivanja, odnosno umjesto degradiranja doprinose rekultivaciji.

Posledica ovog krivičnog djela je zagađenje životne sredine izazivanjem opasnosti za život, tijelo ili zdravlje ljudi ili opasnosti od nastupanja znatne štete u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili za životinjski ili biljni svijet. Kauzalitet između jednog ili više oblika radnje izvršenja i nastale posledice utvrđuje se determinacijom objektivne uzročne veze. Za postojanje krivičnog djela potrebno je da je do zagađenja životne sredine otpadom došlo kršenjem relevantnih odredbi Zakona o upravljanju otpadom.

Izvršilac osnovnog oblika ovog delikta može biti svako lice. U pogledu krivice mogući su umišljaj i nehat. Kazna za ovaj oblik krivičnog djela je zatvor do tri godine.

U stavu 2. člana 303a inkriminisano je izvršenje krivičnog djela zagađenje životne sredine od strane lica koje vrši nadzor nad djelatnostima prikupljanja, prevoza, prerade, odlaganja ili odstranjivanja otpada ili vrši naknadno održavanje mjesta za odlaganje otpada ili trgovinu otpadom ili organizuje preradu ili odstranjivanje otpada u tuđe ime. U članu 86. Zakona o upravljanju otpadom propisano je da nadzor nad sprovođenjem zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Ministarstvo i nadležni organi lokalne uprave. Poslove inspekcijskog nadzora za sve vrste otpada, osim komunalnog i

građevinskog otpada, vrši ekološka inspekcija. Poslove inspeksijskog nadzora za komunalni i građevinski otpad vrši komunalni inspektor. Poslove inspeksijskog nadzora o postojanju oznake sa natpisom proizvođača i oznake o obaveznom odvojenom sakupljanju otpada koji nastaje iz proizvoda za koji je propisana produžena odgovornost proizvođača vrši tržišna inspekcija. Izvršilac ovog oblika krivičnog djela može biti samo lice koje vrši nadzor nad djelatnostima prikupljanja, prevoza, prerade, odlaganja ili odstranjivanja otpada ili vrši naknadno održavanje mjesta za odlaganje otpada ili trgovinu otpadom ili organizuje preradu ili odstranjivanje otpada u tuđe ime. Krivična odgovornost se manifestuje u vidu umišljaja i nehata. Propisana kazna za ovaj oblik je zatvor od tri mjeseca do tri godine.

Teži oblici ovog krivičnog djela propisani su u stavovima 4, 6. i 7. i svi su kvalifikovani težom posledicom. U stavu 4. predviđeno je da ako je djelo zagađenje životne sredine otpadom putem prvog ili drugog oblika ispoljavanja, prouzrokovalo znatnu štetu u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili uništenje ili znatno oštećenje životinjskog ili biljnog svijeta učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ukoliko je ovaj oblik krivičnog djela učinjen iz nehata predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina (stav 5). Teži oblik postoji i ako je usljed izvršenja djela zagađenje životne sredine otpadom kroz prvi ili drugi oblik ispoljavanja, nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja jednog ili više lica, i u tom slučaju učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina. Najteži oblik postoji ako je usljed izvršenja ovog krivičnog djela nastupila smrt jednog ili više lica i za ovaj oblik je propisana kazna zatvora od tri do dvanaest godina.

3.2. Oštećenje ozonskog omotača

Krivično djelo oštećenje ozonskog omotača propisano je u članu 303b Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika CG iz 2013. godine. Biće ovog krivičnog djela ostvaruje onaj ko proizvodi ili protivno propisima uvozi, izvozi, stavlja u promet ili koristi materije koje oštećuju ozonski omotač. Imajući u vidu značaj ozonskog omotača generalna skupština UN je 1994. godine na 49 zasjedanju proglasila 16. septembar međunarodnim danom zaštite ozonskog omotača.¹³ U članu 1. Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača navedeno je da ozonski omotač označava omotač ozona u atmosferi iznad planetarnog graničnog sloja. U skladu sa saznanjima savremene nauke ozon je gas

¹³ Naznačenog datuma u Montrealu 1987. godine usvojen je Protokol u okviru Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača. Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotača donijeta je 22. marta 1985. godine.

sačinjen od tri atoma kiseonika i vrlo je rijedak u atmosferi. Pretežno se nalazi u stratosferi na visini od 10 do 50 kilometara iznad zemljine površine u koncentraciji u kojoj na deset miliona molekula dolaze samo tri molekula ozona. U atmosferi ozon nastaje pod dejstvom sunčeve ultraljubičaste svjetlosti i pri atmosferskim električnim pražnjenjima. Ozonski omotač štiti živi svijet na zemlji od štetnih ultravioletnih (UV-B i UV-C) sunčevih zračenja. Oštećenje ozonskog omotača dovodi do promjene klime i poremećaja globalnog ekosistema.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena i obuhvata proizvodnju, uvoz, izvoz, stavljanje u promet ili korišćenje materija koje oštećuju ozonski omotač. Zakonom o zaštiti vazduha¹⁴, uređen je način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom vazduha. U članu 33. propisano je postupno smanjivanje potrošnje i postupanje sa supstancama koje oštećuju ozonski omotač, postupanje sa proizvodima koji sadrže ili su pomoću tih supstanci proizvedeni, uvoz, izvoz i stavljanje u promet tih supstanci i proizvoda, postupanje sa tim supstancama nakon prestanka upotrebe proizvoda koji ih sadrži, način njihovog prikupljanja, korišćenja i trajnog odlaganja. Na osnovu člana 33. st. 1. i 2. Zakona o zaštiti vazduha Vlada Crne Gore je 2010. godine donijela Uredbu o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama.¹⁵ Ovom uredbom takođe je propisan sadržaj člana 33. Zakona o zaštiti vazduha uključujući i način označavanja proizvoda koji sadrže alternativne supstance i uslove koje moraju ispuniti pravna lica i preduzetnici koji obavljaju djelatnost održavanja, popravke, kao i isključivanja iz upotrebe proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač, odnosno alternativne supstance. Supstance koje oštećuju ozonski omotač ili kontrolisane supstance su: 1) hlorofluorougļjovodonici, ostali potpuno halogenovani hloroflorougļjovodonici, haloni, ugļjen tetrahlorid, 2) trihloretan (metil-hloroform), metilbromid, hidrohloroflorougļjovodonici, hidrobromoflorougļjovodonici i bromohlorometan, kao i nove kontrolisane supstance: dibromodifluorometan, bromopropan, bromoetan, trifluoroidometan i hromometan, bilo da su same ili u mješavini, iz prve prerade, rekuperovane, reciklirane ili regenerisane, uključujući i njihove izomere. Alternativne supstance su fluorovani gasovi (fluorougļjovodonici, perfluorougļjenici i sumporheksafluorid) i njihove smješe čiji je potencijal oštećenja ozonskog omotača jednak nuli, ali doprinose globalnom zagrijavanju.

14 Zakon o zaštiti vazduha donijela je Skupština Crne Gore 22. aprila 2010. godine („Službeni list CG”, broj 25/10).

15 Uredba je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 5/2011 od 21.1.2011. godine.

Proizvodnja materija koje oštećuju ozonski omotač obuhvata količinu proizvedene kontrolisane supstance ne računajući rekuperovane, reciklirane i regenerisane supstance umanjenu za količinu koja je uništena tehnologijama odobrenim Montrealskim protokolom. Uvoz obuhvata postupanje suprotno propisima koje obuhvata uvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač, odnosno proizvoda koji sadrže supstance utvrđene Montrealskim protokolom¹⁶ iz zemalja koje nijesu strane ugovornice protokola. Izvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač, obuhvata postupanje protivno propisima, koje uključuje izvoz supstanci, odnosno proizvoda koji sadrže supstance utvrđene Montrealskim protokolom u zemlje koje nijesu strane ugovornice protokola. Sankcionisan je i uvoz ili izvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci bez dozvole Agencije za zaštitu životne sredine. Zabranjen je i uvoz i stavljanje u promet novih proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač izuzev hidrohlorofluorougijovodonika bez dozvole Agencije, zatim, ispuštanje supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci u životnu sredinu, kao i punjenje sistema koji koriste alternativne supstance supstancama koje oštećuju ozonski omotač, ispiranje supstancama koje oštećuju ozonski omotač, uvoz, stavljanje u promet i korišćenje cilindara za jednokratnu upotrebu u kojima se skladište supstance koje oštećuju ozonski omotač i alternativne supstance, stavljanje u promet na malo supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci, uvoz i stavljanje u promet korišćenih proizvoda i opreme koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač, uvoz korišćenih, recikliranih i regenerisanih supstanci koje oštećuju ozonski omotač, stavljanje u promet vrsta goriva koja prekoračuju propisane granične vrijednosti sadržaja zagađujućih materija.

Posledica krivičnog djela se sastoji u oštećenju ozonskog omotača kao potencijalnog efekta svake kontrolisane materije na ozonski omotač. Izvršilac krivičnog djela može biti lice koje proizvodi ili protivno propisima uvozi, izvozi, stavlja u promet ili koristi materije koje oštećuju ozonski omotač. Za krivičnu odgovornost potreban je umišljaj. Kazna za ovo krivično djelo je zatvor do tri godine.

3.3. Protivpravna izgradnja, stavljanje u pogon i rad objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu

Ovo krivično djelo čini službeno ili odgovorno lice koje protivno propisima o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine dozvoli izgradnju,

¹⁶ Montrealski protokol je sporazum koji je donesen 1987. godine u kanadskom gradu Montrealu, kojim se zemlje potpisnice obavezuju na smanjenje upotrebe freona za 50%. Montrealski protokol pooštren je dvjema revizijama, 1990. u Londonu i 1992. u Kopenhagenu, kojima je zatraženo da se do 2000. iz upotrebe potpuno izbace freoni, haloni i drugi halogenirani ugljikovodici.

stavljanje u pogon, upotrebu ili rad objekata ili postrojenja u kojem se obavlja opasna djelatnost ili u kojem se skladište ili koriste opasne materije ili preparati i time izvan tog objekta ili postrojenja izazove opasnost za život, tijelo ili zdravlje ljudi ili opasnost za nastupanje znatne štete u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili za životinjski ili biljni svijet. Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu propisano je da je Agencija za zaštitu životne sredine nadležna za sprovođenje postupka procjene uticaja za projekte za koje saglasnosti, odobrenja i dozvole izdaje drugi organ državne uprave, dok je organ lokalne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine za ostale projekte za koje saglasnosti, odobrenja i dozvole izdaje drugi nadležni organ lokalne uprave. Protiv odluke Agencije za zaštitu životne sredine može se izjaviti žalba Ministarstvu održivog razvoja i turizma, dok se protiv odluke organa lokalne uprave može izjaviti žalba glavnom administratoru. Naznačenim zakonom propisano je da za projekte za koje je izdata saglasnost na elaborat nadležni organ utvrđuje da li su realizovane sve mjere predviđene elaboratom. U slučaju kada nadležni inspeksijski organ (ekološka inspekcija) utvrdi da nijesu realizovane sve mjere predviđene elaboratom, ne može se izdati upotrebna dozvola. Pored upravnih mjera i radnji utvrđenih zakonom kojima se uređuje inspeksijski nadzor, ekološki inspektor je obavezan da, kada utvrdi da je povrijeđen zakon ili drugi propis, preduzme upravne mjere i radnje i naredi nosiocu projekta realizaciju mjera iz elaborata. Zakonom o rudarstvu propisano je da Odobrenje za eksploataciju mineralnih sirovina na eksploatacionom polju izdaje Ministarstvo ekonomije. Protiv ove odluke ne može se izjaviti žalba već se podnosi tužba Upravnom sudu Crne Gore. Zakonom o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine podijeljena je nadležnost za izdavanje integrisane dozvole na državni nivo (Agencija za zaštitu životne sredine) i lokalni nivo (lokalne uprave). Protiv odluke Agencije za zaštitu životne sredine može se izjaviti žalba Ministarstvu održivog razvoja i turizma, dok se protiv odluke organa lokalne uprave može izjaviti žalba glavnom administratoru. Zakonom o upravljanju otpadom propisano je da dozvole za upravljanje otpadom na državnom nivou izdaje Agencija za zaštitu životne sredine, a na lokalnom nivou organi lokalne uprave. Ovim zakonom predviđeno je da nadležni organ može oduzeti dozvolu operateru ukoliko prestane da ispunjava neki od uslova koji je utvrđen dozvolom. Ako je postupak za prestanak važenja dozvole pokrenut zaključkom nadležnog organa, operater će biti obaviješten u roku od pet dana, uz obrazloženje razloga za pokretanje postupka. Nadležni organ donosi rješenje o prestanku važenja dozvole ili okončanju pokrenutog postupka u roku od 30 dana od dana pokretanja postupka. Protiv rješenja koje je donio nadležni organ može

se podnijeti žalba Ministarstvu održivog razvoja i turizma, odnosno glavnom administratoru za dozvolu koju je izdao organ lokalne uprave.

Na osnovu citiranih zakonskih odredbi jasno je da radnja izvršenja protivpravno izdavanje dozvole za izgradnju, stavljanje u pogon, upotrebu ili rad objekata ili postrojenja u kojem se obavlja opasna djelatnost ili u kojem se skladište ili koriste opasne materije ili preparati koji kontaminiraju životnu sredinu. Predviđeni su sljedeći oblici radnje izvršenja: 1) dozvoljavanje izgradnje, 2) stavljanje u pogon, 3) upotreba ili rad objekata ili postrojenja u kojem se obavlja opasna djelatnost ili koriste ili skladište opasne materije ili preparati. U prethodnom izlaganju naznačeni su propisi, organi i postupak izdavanja dozvole, stavljanja u pogon, upotreba ili rad objekata ili postrojenja. Za postojanje krivičnog djela potrebno je da objekti ili postrojenja kontaminiraju životnu sredinu u većoj mjeri i na širem prostoru. Takođe je neophodan uslov za postojanje ove inkriminacije preduzimanje aktivnosti protivno propisima o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine.

Izvršilac krivičnog djela može biti isključivo službeno ili odgovorno lice. U pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svijest o protivpravnosti i opasnosti po životnu sredinu.

Propisana su tri teža oblika ovog krivičnog djela. Prvi teži oblik postoji ako je izvršenje djela prouzrokovalo znatnu štetu u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili uništenje ili znatno oštećenje životinjskog ili biljnog svijeta. Drugi teži oblik postoji ako je usljed izvršenja ovog djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja jednog ili više lica. Najteži oblik postoji ako je usljed izvršenja djela nastupila smrt jednog ili više lica i za ovaj oblik je propisana kazna od dvije do dvanaest godina zatvora.

Predviđeno je da ako izrekne uslovnu osudu učiniocu ovog krivičnog djela, sud može odrediti obavezu učiniocu da u određenom roku preduzme određene propisane mjere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine.

3.4. Ubijanje i mučenje životinja i razaranje njihovih staništa

Prvi oblik ovog krivičnog djela sastoji se u ubijanju, povređivanju ili mučenju životinja kršenjem propisa. Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja¹⁷ uređena su prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica za zaštitu dobrobiti životinja u pogledu zaštite životinja od mučenja, pri držanju i uzgoju, usmrćivanju i klanju, pri obavljanju zahvata na životinjama, prevozu i vršenju eksperimenata, pravila postupanja sa životinjama, kao i druga pitanja od značaja

¹⁷ „Sl. list Crne Gore”, br. 14/08 od 29.02.2008.

za zaštitu dobrobiti životinja. Zabranjeno je mučiti i bez razloga ubijati životinje (čl. 6). Mučenje životinja je: 1) uskraćivanje osnovnih životnih potreba (hrane, vode, udobnog smještaja, odnosno skloništa, prostora za odmor i obavljanje fizioloških potreba, higijene i zdravstvene zaštite); 2) fizičko maltretiranje (udaranje, vješanje, vezanje petardi i drugih pirotehničkih sredstava za životinje, prisilno gonjenje, prisiljavanje na prekomjerni rad koji prevazilazi izdržljivost životinja); 3) gušenje ili utapanje životinja; 4) izlaganje otvorenoj vatri, hemijskim sredstvima koja mogu nanijeti bol životinji ili je usmrtniti; 5) podvrgavanje psihičkom zlostavljanju i maltretiranju (onemogućavanjem da zadovolji svoje osnovne potrebe u ponašanju, ispolji osnovne oblike ponašanja, iskoristi prostor za odmor i zaklon, razjarivanje životinje primjenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenjem straha, patnje i prouzrokoivanjem osjećaja nesigurnosti, kao i sprječavanjem da uspostavi vezu sa životinjama iste vrste) kojim se narušava psihička cjelovitost životinje i koje prouzrokuje promjene i poremećaje u ponašanju; 6) izvođenje zahvata i eksperimenata suprotno ovom zakonu (čl. 7). U članu 16. predviđeno je da se usmrćivanje životinja može sprovesti ako: 1) liječenje životinja traje dugo, a ishod liječenja je neizvjestan; 2) životinji zbog starosti otkazuju osnovne životne funkcije; 3) je neizlječivo bolesna, povrijeđena, tjelesno deformisana ili na drugi način patološki onesposobljena tako da oporavak životinje nije moguć i život za nju predstavlja izvor stalnog bola, patnje, straha i stresa; 4) se sprječava širenje, suzbijanje i iskorjenjivanje zarazne bolesti u skladu sa zakonom; 5) je životinja opasna za okolinu, odnosno ne može se prilagoditi uslovima u zatočeništvu, a njeno puštanje na slobodu predstavlja opasnost za ljude, druge životinje i životnu sredinu; 6) se sprovodi radi suzbijanja štetočina, a na drugi način se ne može sprovesti; 7) je potrebno radi održavanja prirodne ravnoteže u lovištu, u skladu sa zakonom; 8) je potrebno obezbjediti proizvode životinjskog porijekla za ishranu ljudi i druge privredne svrhe; 9) se koristi u naučnoistraživačke i biomedicinske svrhe, u skladu sa ovim zakonom. Zabranjeno je usmrćivati životinje: 1) primjenom fizičke sile – gušenjem, davljenjem, batinanjem i sl.; 2) upotrebom otrovnih supstanci ili lijekova koji nijesu namijenjeni za te svrhe prema uputstvu proizvođača; 3) primjenom električne struje na način koji ne dovodi do trenutnog gubitka svijesti; 4) usmrćivanje motornim vozilima; 5) upotrebom oružja, osim u slučajevima utvrđenim zakonom; 6) drugim sličnim metodama; 7) u ritualne svrhe. Životinje se ne smiju usmrćivati na javnim mjestima, osim u lovištima u skladu sa zakonom, kada je neophodno da se životinja liši nepotrebnog bola i patnje, a njen oporavak, uslijed povreda i zdravstvenog stanja, nije moguć i radi spriječavanja širenja, suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih bolesti. Životinje može usmrtniti

samo veterinar ili veterinarski tehničar pod nadzorom veterinara, osim u slučajevima: 1) usmrćivanja – klanja životinja koje se uzgajaju i drže radi proizvodnje hrane; 2) usmrćivanja životinja u svrhu obrazovanja i izvođenja eksperimenta; 3) suzbijanja štetočina; 4) usmrćivanja životinja koje trpe neotkloniv bol. Usmrćivanje se vrši na način kojim se obezbjeđuje potpuni gubitak svijesti ili trenutna smrt. Usmrćivanje životinja obavlja se uz prethodno omamljivanje, poslije kojeg slijedi postupak koji prouzrokuje sigurnu smrt bez mogućnosti oporavka životinje.

Zaštitni objekt ovog krivičnog djela je životna sredina u širem smislu. Objekt radnje su životinje, odnosno svaki kičmenjak, osim čovjeka, koji je u stanju da osjeti bol, patnju, strah i stres. Radnja izvršenja je kod prvog oblika alternativni postavljena kroz tri vida ispoljavanja, odnosno protivpravno ubijanje, povređivanje i mučenje životinja. Shodno relevantnim odredbama citiranog zakona precizno su određeni slučajevi i postupci usmrćivanja životinja. Svako odstupanje od naznačenih odredbi sadrži obilježja bića ovog krivičnog djela. Mučenje u smislu ovog krivičnog djela obuhvatalo bi nanošenje nepotrebnih velikih fizičkih i psihičkih patnji životinji bez opravdanog razloga. Povređivanje obuhvata uništenje ili oštećenje djelova tijela životinje.

Izvršilac ovog oblika krivičnog djela može biti svako lice uključujući i vlasnika životinje. Ukoliko se ubijaju tuđe životinje javlja se problem odnosa sa krivičnim djelom uništenje ili oštećenje tuđe stvari. Prednost bi prema odnosu specijaliteta trebalo dati krivičnom djelu ubijanje i mučenje životinja.¹⁸ U pogledu krivice moguće je umišljajno i nehatno postupanje.

Propisana su dva teža oblika ovog krivičnog djela. Prvi teži oblik obuhvata ubijanje ili povređivanje životinja koje pripadaju posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Radi se o onim vrstama koje se ne mogu loviti ili je lov dozvoljen po posebnoj proceduri. Drugi teži oblik sastoji se u oštećenju ili razaranju staništa životinja u okviru zaštićenog područja.

Propisan je i posebni oblik ovog krivičnog djela koji se sastoji u neovlašćenom posjedovanju životinja koje pripadaju posebno zaštićenoj vrsti ili uzimanju uzoraka te vrste.

Imajući u vidu da ovo krivično djelo ima sličnosti sa krivičnim djelima nezakonit lov i nezakonit ribolov razgraničenje treba vršiti prema njihovim obilježjima i namjeni.¹⁹

18 Stojanović, Z., Komentar krivičnog zakonika Crne Gore, Podgorica, 2010. str. 645.

19 Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Tivat, 2010. str. 768.

3.5. Iznošenje i unošenje zaštićenog prirodnog dobra i posebno zaštićene biljke i životinje i trgovanje njima

Osnovni oblik ovog krivičnog djela ostvaruje onaj ko protivno propisima izveze ili iznese u inostranstvo ili uveze ili unese u Crnu Goru zaštićeno prirodno dobro ili posebno zaštićenu biljku ili životinju. Radnja krivičnog djela sadrži četiri oblika ispoljavanja. Prvi oblik obuhvata protivpravni izvoz iz Crne Gore zaštićenog prirodnog dobra ili posebno zaštićene biljke ili životinje. Drugi oblik radnje izvršenja sastoji se u protivpravnom iznošenju u inostranstvo zaštićenog prirodnog dobra ili posebno zaštićene biljke ili životinje. Protivpravno uvoženje u Crnu Goru zaštićenog prirodnog dobra ili posebno zaštićene biljke ili životinje obuhvata treći oblik radnje izvršenja. Četvrti oblik radnje izvršenja sastoji se u protivpravnom unošenju u Crnu Goru zaštićenog prirodnog dobra ili posebno zaštićene biljke ili životinje. Iznošenje i unošenje označavaju nelegalno, odnosno skriveno prenošenje preko države granice, dok izvoženje i uvoženje obuhvataju organizovanu nelegalnu djelatnost.

Objekt krivičnog djela je zaštićeno prirodno dobro i posebno zaštićene biljke i životinje. Prema Zakonu o državnoj imovini²⁰ zaštićena područja su: 1) zaštićena prirodna područja ustanovljena u naučne svrhe ili radi zaštite divljine, 2) nacionalni parkovi ustanovljeni u svrhu zaštite ekosistema i rekreacije, 3) spomenici prirode, 4) zaštićeni pejzaži, 5) priobalna područja. Pod zaštićenim dobrima u smislu ovog krivičnog djela podrazumijevaju se dobra koja uživaju posebnu pravnu zaštitu, odnosno posebno zaštićene biljke ili životinje. Zaštićena prirodna dobra prema članu 15. Zakona o životnoj sredini²¹, odnosno prirodna dobra koja, kao dobra od interesa za CG uživaju posebnu zaštitu su: 1) rezervat prirode, 2) nacionalni park, 3) zaštićene biljne i životinjske vrste, 4) spomenik prirode, 5) park prirode, 6) predio posebnih prirodnih odlika. Prema članu 37 Zakona o zaštiti prirode²² zaštićena prirodna dobra su lokaliteti koji imaju izraženu biološku, geološku, ekosistemsku ili predionu raznovrsnost. Zaštićena prirodna dobra su:

1) zaštićeni lokaliteti – strogi i posebni rezervat prirode, nacionalni park, regionalni park i park prirode, spomenik prirode, zaštićeno stanište i predio izuzetnih odlika; 2) zaštićene vrste biljaka, životinja i gljiva – strogo zaštićena divlja vrsta i zaštićena divlja vrsta; 3) zaštićeni geološki i paleontološki objekti.

Drugi oblik ovog krivičnog djela sastoji se u neovlašćenoj trgovini posebno zaštićenim biljkama i životinjama ili njihovim djelovima ili proizvodi-

20 „Službeni list CG“, br. 21/09.

21 Objavljen u „Sl. listu RCG“, br. 12/96, 55/00).

22 „Sl. list „Crne Gore“, br. 51/08 od 22.08.2008.

ma od njih. To znači da izvršilac nema ovlaštenje za trgovinu u svrhu prodaje posebno zaštićenih biljaka i životinja ili njihovih djelova ili proizvoda od njih.

Učinitelj krivičnog djela može biti svako lice. U pogledu krivice potreban je umišljaj. Imajući u vidu stepen opasnosti od ove inkriminacije zakonodavac je propisao kažnjavanje i za pokušaj krivičnog djela.

3.6. Iznošenje i unošenje opasnih materija

Osnovni oblik krivičnog djela iznošenje i unošenje opasnih materija sastoji se u izvoženju ili iznošenju u inostranstvo ili uvoženju ili unošenju u Crnu Goru nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada ili u vršenju prevoza takvih materija preko teritorije Crne Gore protivno propisima. Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti²³ uređuje se zaštita života i zdravlja ljudi i zaštita životne sredine od štetnog djelovanja jonizujućeg zračenja, obavljanje radijacione djelatnosti, promet izvora jonizujućeg zračenja i radioaktivnih materijala, upravljanje radioaktivnim otpadom, postupanje u slučaju radijacionog udesa, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu od jonizujućeg zračenja i radijacionu sigurnost. Ovaj zakon ne odnosi se na jonizujuća zračenja prirodnog porijekla iz svemira na nivou tla, zemljine kore i ljudskog organizma, ako takva zračenja nijesu promijenjena čovjekovim djelovanjem.

Jonizujuće zračenje je elektromagnetsko ili čestično zračenje koje može da produkuje parove jona u biološkom materijalu. Nuklearni materijal jeste plutonijum izuzev onog izotopske koncentracije koja prelazi 80% Pu-238; uranijum U-233; uranijum obogaćen u izotopskom sadržaju U-235 ili U-233; uranijum koji sadrži smještu izotopa koja se javlja u prirodi, a koncentracija mu je veća od one koja se javlja u rudama ili ostacima pri preradi, kao i smješta navedenih materijala. Radioaktivni materijal je materijal koji sadrži jedan ili više radionuklida čija je ukupna i specifična aktivnost veća od propisanih granica. Radioaktivni otpad je radioaktivni materijal koji se ne planira za dalju upotrebu. U Crnoj Gori zabranjena je izgradnja nuklearnih elektrana, postrojenja za proizvodnju nuklearnog goriva i postrojenja za preradu isluženog nuklearnog goriva. Zabranjeno je i svako istraživanje i djelatnost u cilju razvoja, proizvodnje i upotrebe nuklearnog oružja, kao i korišćenje radioaktivnog ili nuklearnog materijala za proizvodnju oružja za masovno uništavanje. Zabranjen je uvoz radioaktivnog otpada, kao i prerada, skladištenje i odlaganje radioaktivnog otpada inostranog porijekla na teritoriji Crne Gore. Zabranjen je promet nuklearnog materijala na teritoriji Crne Gore.

23 „Sl. list Crne Gore”, br. 56/09 od 14.08.2009, 58/09 od 28.08.2009, 40/11 od 08.08.2011.

Privredna društva, druga pravna lica, preduzetnici i fizička lica koji vrše prevoz opasnih materija i druge radnje u vezi s tim prevozom ili predaju na prevoz opasne materije, kao i fizička lica koja upravljaju prevoznim sredstvom kojim se prevoze opasne materije ili u toku prevoza neposredno rukuju ili na drugi način dolaze u dodir sa takvim materijama dužni su da preduzimaju preventivne i zaštitne mjere kojima se obezbjeđuje zaštita života i zdravlja ljudi, životne sredine ili materijalnih dobara, odnosno bezbjednost saobraćaja. Ako opasna materija ima i osobine druge opasne materije koja spada u klasu 2, a te osobine mogu ugroziti život i zdravlje ljudi, životnu sredinu ili materijalna dobra, privredno društvo, drugo pravno lice i preduzetnik koji vrši prevoz opasne materije ili druge radnje u vezi s tim prevozom, kao i fizičko lice koje u toku prevoza rukuje ili na drugi način dolazi u dodir sa takvim materijama, dužni su da preduzimaju preventivne i zaštitne mjere za sprječavanje i takvih opasnosti. Ako materija ima jednu ili više osobina zbog kojih se može svrstati u opasne materije za čiji prevoz je potrebno posebno odobrenje, takva materija se može prevoziti samo uz odobrenje nadležnog organa državne uprave, bez obzira na to kako je klasifikovana.

Radnja osnovnog oblika sadrži pet alternativno postavljenih radnji izvršenja. Prvi oblik radnje obuhvata izvoženje u inostranstvo nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada. Drugi oblik radnje izvršenja sastoji se u iznošenju iz Crne Gore nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada. Treći oblik radnje izvršenja obuhvata uvoženje u Crnu Goru nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada. Četvrti oblik radnje izvršenja obuhvata unošenje u Crnu Goru nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada. Peti oblik radnje izvršenja sastoji se u prevoženju nuklearnih ili radioaktivnih materija ili drugih opasnih materija ili supstanci preko teritorije Crne Gore. Krivično djelo postoji ukoliko se radnje vrše protivno propisima i u tim slučajevima važe upućujuće norme. Predmet krivičnog djela, odnosno objekt radnje je nuklearni ili radioaktivni materijal ili druga opasna materija ili opasni otpad. Učinilac ovog oblika krivičnog djela može biti svako lice. Za krivičnu odgovornost potreban je umišljaj. Zakonik propisuje kažnjavanje i za pokušaj ovog oblika krivičnog djela.

U stavu 2. propisan je teži oblik ovog krivičnog djela koji se sastoji u dozvoli ili omogućavanju da se iz Crne Gore izveze ili iznese u inostranstvo ili uveze ili unese u Crnu Goru nuklearni ili radioaktivni materijal ili druga opasna materija ili opasni otpad zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja. Zakonom o prevozu opasnih materija²⁴ uređeni su uslovi pod kojima se vrši pre-

²⁴ Zakon o prevozu opasnih materija usvojen je u Skupštini Crne Gore 26. decembra 2007. godine.

voz opasnih materija i radnje koje su u vezi s tim prevozom (pripremanje materije za prevoz, utovar, istovar i usputne manipulacije), kao i nadzor nad sprovođenjem zakona. Dozvoljavanje, odnosno omogućavanje drugom da izveze ili iznese iz Crne Gore ili uveze ili unese u Crnu Goru nuklearni ili radioaktivni materijal, opasnu materiju ili opasni otpad može se izvršiti kako činjenjem, tako i propuštanjem. Izvršilac ovog oblika može biti samo službeno lice. Teži oblici propisani su u članovima 3, 4. i 5. i kvalifikovani su s obzirom na posledicu. Teži oblik iz stava 3. postoji ako je djelo prouzrokovalo znatnu štetu u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili uništenje ili znatno oštećenje životinjskog ili biljnog svijeta. Teži oblik iz stava 4. obuhvata nastupanje teške tjelesne povrede ili teškog narušavanja zdravlja jednog ili više lica usljed izvršenja ovog krivičnog djela. Najteži oblik postoji ako je usljed izvršenja djela nastupila smrt jednog ili više lica.

3.7. Nedozvoljeno postupanje sa opasnim materijama

Osnovni oblik krivičnog djela nedozvoljeno postupanje sa opasnim materijama čini onaj ko protivno propisima upotrebljava, proizvodi, prerađuje, drži, odlaže, sakuplja, skladišti ili otprema nuklearni ili radioaktivni materijal ili drugu opasnu materiju ili opasni otpad. Opasne materije, u smislu člana 2. Zakona o prevozu opasnih materija su: 1) eksplozivne materije; 2) predmeti punjeni eksplozivnim materijama, 3) sredstva za paljenje, vatrometni predmeti i drugi predmeti; 4) zbijeni gasovi, gasovi pretvoreni u tečnost i gasovi rastvoreni pod pritiskom; 5) zapaljive tečnosti; 6) zapaljive vrste materije; 7) materije sklone samopaljenju; 8) materije koje u dodiru sa vodom razvijaju zapaljive gasove; 9) oksidirajuće materije; 10) organski peroksidi; 11) otrovi; 12) gadne i zarazne materije; 13) radioaktivne materije; 14) korozivne (nagrizajuće) materije; 15) ostale opasne materije.

Radnja krivičnog djela sadrži sedam alternativno postavljenih oblika ispoljavanja. Prvi oblik radnje izvršenja sastoji se u upotrebi nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada protivno propisima. Drugi oblik obuhvata proizvodnju naznačenih materijala, materija ili otpada suprotno pozitivnim propisima. Proizvodnja je stvaranje jednog ili više nuklearnih ili radioaktivnih materijala ili drugih opasnih materija ili opasnih otpada kroz jedan ili više procesa. Treći oblik obuhvata neovlašćenu preradu naznačenih materija, odnosno supstanci. Prerada se sastoji od fizičko-hemijskih, termičkih i elektrohemijjskih postupaka tretiranja navedenih materija. Četvrti oblik radnje izvršenja sastoji se u protivpravnom držanju nuklearnog ili radioaktivnog materijala, druge opasne materije ili opasnog otpada. Držanje kao sub-

jektivno pravo podrazumijeva faktičku vlast nad stvari. Držanje u smislu ovog delikta podrazumijeva da se kod određenog lica nalazi ili je kod njega pronađena naznačena materija, odnosno supstanca koju posjeduje suprotno propisima. Peti oblik radnje izvršenja sastoji se u neovlašćenom odlaganju opasnih materija. Odlaganje je privremeno ostavljanje opasne materije. Šesti oblik radnje izvršenja obuhvata protivpravno sakupljanje opasne materije. Sakupljanje opasne materije obuhvata aktivnost sistematskog sakupljanja, razvrstavanja ili miješanja opasne materije suprotno propisima. Sedmi oblik radnje izvršenja obuhvata skladištenje koje se sastoji u postupanju suprotno propisima u smislu deponovanja opasnih materija na duže vrijeme. Otprema nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili druge opasne materije ili opasnog otpada predstavlja osmi oblik radnje izvršenja i obuhvata otpremu opasnog tereta uključujući obilježavanje, olistavanje i dokumentaciju, pri čemu ne postoji odobrenje za otpremu niti prethodno obavještanje.

Lice koje obavlja djelatnosti u vezi sa opasnim otpadom dužno je da opasne materije sakuplja, čuva, obrađuje, evidentira i odlaže na propisan način i po propisanim uslovima. Njegova obaveza je osiguranje da objekti i prostori je u kojima se radioaktivni otpad sakuplja, čuva, evidentira i skladišti odgovaraju tehničkim, sigurnosnim i drugim propisanim uslovima koji obezbjeđuju zaštitu ljudi i životne sredine od opasnih materija, zatim da sprovede mjere kojima se sprječava da opasni materijal prouzrokuje kontaminaciju životne sredine, obezbijedi uskladišteni opasni materijal, primijeni zaštitne mjere za upravljanje opasnim materijama u Crnoj Gori uz poštovanje međunarodno priznatih kriterijuma, standarda i smjernica.

Predmet krivičnog djela su opasne materije, odnosno nuklearni materijal, radioaktivni materijal ili druga opasna materija ili opasni otpad. Izvršilac osnovnog oblika može biti svako lice. U pogledu krivične odgovornosti potreban je umišljaj. Pokušaj osnovnog oblika ovog delikta je kažnjiv (stav 6).

Teži oblik ovog krivičnog djela (stav 2) obuhvata omogućavanje upotrebe, proizvodnje, prerade, držanja, odlaganja, sakupljanja, skladištenja ili otpremanja nuklearnog ili radioaktivnog otpada ili druge opasne materije ili opasnog otpada zloupotrebom položaja ili ovlašćenja od strane učinioca. Izvršilac ovog oblika može biti samo službeno lice koje iskorišćavanjem službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem službenog položaja ili ovlašćenja ili nevršenjem službene dužnosti ostvaruje ovaj oblik krivičnog djela. Za krivičnu odgovornost potreban je umišljaj.

U stavovima 3, 4. i 5. predviđeni su teži oblici ovog krivičnog djela kvalifikovani težom posledicom. Teži oblik iz stava 3. postoji ako je izvršenje djela prouzrokovalo znatnu štetu u odnosu na kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili

je došlo do uništenja ili znatnog oštećenja životinjskog ili biljnog svijeta. Teži oblik propisan u stavu 4. postoji ako je usljed izvršenja ovog krivičnog djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja jednog ili više lica. Najteži oblik iz stava 5. postoji ako je usljed izvršenja prvog ili drugog oblika ovog krivičnog djela nastupila smrt jednog ili više lica.

Ukoliko izrekne uslovnu osudu za ovo krivično djelo sud može odrediti obavezu učinocu da u određenom roku preduzme određene propisane mjere zaštite od jonizujućih zračenja ili druge propisane mjere zaštite.

4. Zaključna razmatranja

Pojačano zagađivanje životne sredine predstavlja tzv. tamnu stranu progressa. Nove tehnologije dovele su do disbalansa u prirodi ugroživši prirodnu ravnotežu. Unapređenje zaštite životne sredine predstavlja prioritet međunarodne zajednice. U cilju stvaranja normativnog okvira za očuvanje životne sredine donijeti su brojni dokumenti. Crna Gora je ratifikovala sve relevantne međunarodne instrumente iz ove oblasti.

U ovom radu ukazano je na mogućnosti krivičnopravne zaštite životne sredine. Ona se sastoji u propisivanju krivičnih djela kojima se direktno ili indirektno ugrožava životna sredina. Na taj način se štiti pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu. Osnovna karakteristika grupe krivičnih djela protiv životne sredine i uređenja prostora jeste njihov blanketni karakter. Radnja izvršenja kao najvažnije obilježje krivičnog djela ostvaruje se kršenjem propisa iz oblasti životne sredine i uređenja prostora. Stoga je u radu ukazano na naredbe, odnosno zabrane predviđene zakonima čije se norme povređuju. Da bi postojalo krivično djelo iz ove oblasti, pored povrede norme neophodno je da je stvorena konkretna ili apstraktna opasnost po čovjekovu sredinu.

Povećanje broja inkriminacija ekološkog kriminaliteta uslijedilo je zbog enormnog uvećanja aktivnosti kojima se ugrožava priroda. Ekološki kriminalitet dobio je internacionalnu dimenziju budući da je odavno prešao granice pojedinih država. Polazeći od nesporne činjenice da su krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora sve rasprostranjenija i učestalija na globalnom nivou, nametnula se potreba uspostavljanja krivične odgovornosti u svim slučajevima težeg zagađenja životne sredine.

5. Literatura

- Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Tivat, 2010,

- Park, R., Burgess, E., Introduction to the Science of Sociology. Chicago: University of Chicago Press, 1921.
- Rakočević, V., Ekološki kriminalitet, UKKP, Podgorica, 2007.
- Stojanović, Z., Komentar krivičnog zakonika Crne Gore, Podgorica, 2010.
- Zakon o šumama, Sl. list RCG, br. 55/00.
- Zakon o vodama, Sl. list CG, br. 27/07.
- Zakon o prevozu opasnih materija, Sl. list Crne Gore, br. 26/2007.
- Zakon o životnoj sredini, Sl. list CG, br. 48/08.
- Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, Sl. list Crne Gore, br. 14/08 od 29.02.2008.
- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radioaktivnoj sigurnosti, Sl. list CG, br. 58/09.
- Zakon o državnoj imovini, Sl. list CG, br. 21/09.
- Zakon o zaštiti vazduha, Sl. list CG, broj 25/10.
- Zakona o upravljanju otpadom, Sl. list Crne Gore, br. 64/11.
- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, Sl. list Crne Gore, br. 56/09 od 14.08.2009, 58/09 od 28.08.2009, 40/11 od 08.08.2011.
- Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore, od 30. jula 2013.
- Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotača, od 22 marta 1985. godine.
- Konvencija o klimi, Rio de Ženeiro, 1992.
- Konvencija Savjeta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine, od 04.11.1998.

*

*

*

Phd Velimir Rakocevic
Faculty of Law, University of Montenegro

*NEW FORMS OF CRIMINAL DEEDS AGAINST ENVIRONMENT,
AND ORGANIZATION OF SPACE IN MONTENEGRIN
CRIMINAL LEGISLATURE*

Criminal-legal protection of environment, that is the right of man to healthy environment is the subject of research in this work. The contamination of environment represents serious problem on global level since the activities

that lead to destruction of natural ecosystems have been enhanced, sea level boosting and damage of ozone layer. Air pollution, pollution of air and pollution of terrain results in food contamination that may imperil survival of human race. In this work criminal-legal aspects of environment protection in Montenegrin legislature in the context of new incriminations in this field. Law on alteration and addition of Criminal code of Montenegro² the following criminal deeds against environments and organization of space 1) environment pollution with waste materials 2) the damage of ozone layer 3) illegal construction, putting into operation and the work of objects and plants that pollute environment ; 4) killing and tormenting of animals and destruction of their habitat 5) removal and entering of protected natural goods and especially protected herbs and animals and its merchandising. 6) removal and entering of dangerous materials 7) illegal handling with dangerous materials. The contents of this work comprises all general and especially particular elements of concretization of all incrimination, that is their exploitation by presenting of blanket norms. Criminal-legal analysis of this criminal deeds raises its importance having in mind the fact that in this short period from prescribing incriminations there were not publications that handle assigned forms of ecological criminality. Criminal-legal protection of environment has been elaborated even from the aspect of international law.

Key words: environment, criminal deed, new forms, Montenegro, criminal legislation is, hazardous materials, animal

- 1) The author is associate professor of Criminal Law, Criminology, Criminalistics, and Social pathology at the Faculty of Law and the Faculty of Political sciences in Montenegro.
- 2) Law on alterations and addition of Criminal Code of Montenegro has been enacted by Montenegrin Assembly on 10th meeting of the first regular assembly in 2013 on July the 30th.